

Микуліна А.К.

старший викладач

кафедри теорії та методики дошкільної освіти

Мукачівського державного університету

ОСОБЛИВІСТЬ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ У СТУДЕНТІВ

У статті розкрито поняття «мовна особистість», «мовленнєва компетентність»; узагальнено погляди сучасних вчених щодо формування мовної особистості. Зазначено про можливості та особливості формування мовної особистості засобами рідної мови.

Ключові слова: мовна особистість, мовленнєва компетенція, засіб навчання.

В статье раскрыто понятие «языковая личность», «речевая компетентность»; обобщены взгляды современных ученых по формированию языковой личности. Указано о возможности формирования языковой личности средствами родного языка.

Ключевые слова: языковая личность, речевая компетенция, средство обучения.

The article deals with the concept of "linguistic identity", "speech competence"; summarizes the views of modern scholars on the formation of linguistic identity. Indicated feature of opportunities and linguistic identity formation means native language.

Key words: linguistic personality, speech competence, training facility.

Актуальність статті. Модернізація мовної освіти її Україні, спричинена необхідністю підвищення якості освітніх послуг, аналізує компетентнісний підхід до навчання державної мови. В умовах гуманізації освіти важливими професійно-особистісними якостями сучасного педагога стають: переважання вищих потреб і гуманних цінностей, спрямованість на саморозвиток і самовдосконалення, творчу самореалізацію у професійній, особистій і духовній сферах життєдіяльності.

Навчальні дисципліни, спрямовані на розвиток мовленнєвої вправності, не випадково здавна є невід'ємною складовою системи освіти: майстерне володіння словом в усі часи було однією з найважливіших умов соціальної та професійної успішності педагога.

Постановка проблеми. Однією з проблем при навчанні студентів вищих педагогічних закладів освіти є створення мотивації до ґрунтовного вивчення мови. Студентство повинно усвідомити визначну роль мови у житті людини, розуміти, що мовна майстерність є шляхом до професійного становлення та зростання, запорукою всебічної реалізації творчих здібностей особистості. Загальновідомим є той сумний факт, що діти ХХІ століття приділяють книзі не дуже багато уваги: нові засоби

комунікації виробляють нові мовні стандарти, нову естетику мови, що вже стала об'єктом наукових досліджень [3, с. 41].

Проблемі формування мовної особистості приділено велику увагу в дослідженнях Г. Богіна, Л. Варзачької, М. Вашуленка, С. Карамана, В. Карасика, Ю. Караулова, Л. Мацько, Л. Паламар, Л. Скуратівського, Г. Шелехової та ін. Особливо значущими є роботи, у яких розглядається сутність мовної особистості, розвиток таких її складників, як національно-мовна свідомість, мовні здібності, мовне чуття, мовний смак, мовно-ціннісні орієнтації. Разом із тим потрібно зазначити, що компетентнісний аспект формування мовної особистості недостатньо вивчений у вітчизняній лінгводидактиці.

Рівень мовної освіти завжди був і залишається визначальним у характеристиці кожної особистості. На сучасному етапі розвитку методики навчання мови, практичні дослідження спрямовані на формування мовної особистості, яка вмє комунікативно виправдано й грамотно послуговуватися мовою в різноманітних ситуаціях.

Формулювання цілей статті – з'ясувати сутність поняття «мовна особистість», засоби її формування та розвитку у студентів.

Виклад основного матеріалу. Мова людини з неминучістю відображає її внутрішній світ, слугує джерелом знання про її особу. Більше того, «очевидно, що людину не можна вивчити поза межами мови», оскільки навіть у простих життєвих ситуаціях, важко зрозуміти, що представляє із себе людина, поки ми не почуємо, як і що вона говорить. Але також неможливо «мову розглядати у відриві від людини», тому що без особистості, що говорить мовою, вона залишається не більш, ніж системою знаків.

Поняття мовної особистості і сам термін були введені в лінгвістику в 30-х роках В. В. Виноградовим.

Розглянемо визначення поняття «мовна особистість». Це передусім свідома особистість, тобто носій національної свідомості, рідної мови, культури, людина, яка володіє сукупністю знань, уявлень з мови та вміє творчо використовувати їх у різних видах мовленнєвої діяльності.

Мовна особистість – індивід, який володіє сукупністю здатностей і характеристик, які зумовлюють створення і сприйняття ним текстів, що вирізняються рівнем структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності [1, с. 37].

Коли йдеться про формування особистості відповідно до вимог сьогодення виникає питання, якими компетенціями вона має володіти.

Якщо розглядати мовну компетенцію як узагальнене поняття інтегрованої властивості особистості, то структура цієї компетенції включає три основні блоки: власне мовні, мовленнєві і комунікативні компетенції.

Сучасна лінгвістика виділяє такі рівні мовної особистості: вербально-семантичний, лінгвокогнітивний і мотиваційно-прагматичний.

Вербально-семантичний рівень – це володіння різними мовними нормами, лінгвокогнітивний рівень репрезентує індивідуальну мовну картину світу, вихід на мотиваційно-прагматичний рівень забезпечує вільне володіння мовою у будь-якій комунікативній ситуації. Перший рівень вважається нульовим: він є базою, на якій відбувається формування мовленнєвої особистості, проте не забезпечується повноцінний прояв індивідуального досвіду у слові [1, с. 142].

Пропонуються й інші підходи до мовної характеристики особистості. Чотири типи компетенції виділяє С. Караванський: мовна, мовленнєва, соціокультурна й функціонально-комунікативна.

Мовна компетенція включає знання орфоепічних, орфографічних, лексичних, словотворчих, граматичних та стилістичних норм; мовленнєва компетенція реалізується під час аудіювання, говоріння, читання, письма.

Соціокультурна компетенція передбачає знання з національної культури, історії, економіки і т. д.

Найвагомішою, за визначенням дослідника, є функціонально-комунікативна компетенція – вміння послуговуватися мовними засобами для створення текстів різної стильової приналежності.

Формування мовної особистості студента, майбутнього педагога, на сучасному етапі є важливим завданням. Із постійним розширенням сфери функціонування української мови в суспільстві перед нами постає проблема підготовки фахівців, професійність яких визначається не тільки рівнем знань, а й умінням здійснювати науково-виробниче і службове спілкування, доцільно й ефективно використовуючи рідну мову: від приватного спілкування – до спілкування на державному рівні, керуючись у мовній поведінці певними нормами та правилами мовного етикету [2, с. 4].

Складові мовної особистості студента включають:

- мовну компетенцію (обізнаність з мовою: мовними одиницями, їх виражальними можливостями), тобто знання мови; володіння мовними уміннями й навичками);
- мовленнєву компетенцію (уміння використовувати мовні засоби, адекватні меті спілкування), тобто володіння мовленнєвими уміннями й навичками;
- предметну компетенцію (стосується вмінь відтворювати в свідомості картину світу – предмети, явища і взаємозв'язок між ними на основі активного володіння загальною лексикою);
- прагматична компетенція, що виявляється в здатності до здійснення мовленнєвої діяльності, зумовленої комунікативною метою

свідомого вибору необхідних форм, типів мовлення, врахування ознак функціонально-стильових різновидів мовлення (опису, роздуму, розповіді);

- комунікативну компетентність, що в широкому розумінні передбачає вміння спілкуватися з метою обміну інформацією [3, с. 45].

Досвід показує, що сучасні студенти, на жаль, погано володіють етикетними формулами, використовують лише деякі з них. Для того, щоб створити якісне висловлювання, а тим більше текст, стильовий різновид якого задається обставинами спілкування, потрібно не тільки знати теорію мови та мати певний лексичний запас, необхідно вміти розрізняти нюанси значення та відтінки слів, відчувати особливості слововживання. Використовуючи українську мову в окремих ситуаціях спілкування, студенти допускають ряд мовленнєвих помилок [3, с. 42].

У процесі спілкування, систематичної й цілеспрямованої роботи, студенти виховують у собі свідоме ставлення до мови, відповідальне ставлення до власного мовлення, постійно та наполегливо працюють над його вдосконаленням. Критерієм сформованості мовної особистості вважається здатність репрезентувати себе через мовлення.

Перш за все, культура професійного мовного спілкування формується на основі реалізованих на високому рівні навчальних програм: відповідних дисциплін і різних форм роботи – лекційних, практичних занять, де засвоюється термінологія – наукова і практична опора майбутнього фахівця. У межах курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» відбувається формування мовних і комунікативних компетентностей майбутніх педагогів.

Проаналізувавши дослідження з сучасної лінгводидактики, А.Нікітіна розробила модель мовної особистості, у якій розрізняється мовна, мовленнєва, предметна, прагматична й комунікативна компетентності [3, с. 43].

На занятті з української мови зі студентами вищої школи викладач розвиває усі названі рівні мовної особистості студента. Завданням низки запропонованих далі вправ є подальший розвиток комунікативної вправності

молоді, закріплення навичок усіх видів мовленнєвої діяльності та підвищення культури мовлення.

Обов'язковими на кожному занятті є вправи, спрямовані на очищення мовлення майбутніх педагогів від сумнозвучного суржику – явища, яке знижує якість не тільки мовлення, але й думки, адже мовленнєвий та мисленнєвий процеси взаємопов'язані. Розвитку мовного самоконтролю студентів сприяє регулярне проведення «хвилинок антисуржику» (усного колективного виявлення та виправлення мовних помилок, спричинених російсько-українською інтерференцією, у запропонованих викладачем словоформах, словосполученнях, реченнях), робота за індивідуальними картками з деформованим текстом тощо [4, с. 4].

Ефективним є залучення студентів до аналізу помилок мови засобів масової інформації та реклами: самостійно аналізуючи мовне доквілля студент звикає до свідомого ставлення до слова. Такий досвід надалі захистить його індивідуальне мовлення від негативного зовнішнього впливу.

Однією з ознак високої мовної культури особистості є вміння послуговуватись фразеологічним багатством рідної мови. Інформаційний простір доби глобалізації формує своєрідний культурний контекст епохи, для якого, на жаль, суто національні елементи часто є більше декоративними, ніж основоположними. Використання фразеологічних одиниць різних типів на заняттях з української мови не тільки сприяє розвитку зв'язного мовлення майбутніх педагогів, збагачує їх словник, а й створює умови для формування національно свідомої особистості. Міні-твори, твори-роздуми за прислів'ями та приказками – вид роботи, який дає майбутнім педагогам можливість творчого осмислення етичних, естетичних, філософських надбань української нації [5, с. 7].

Важливим етапом мовної освіти є формування соціолінгвістичної компетентності – здатності розуміти і продукувати мовлення в конкретному соціолінгвістичному контексті спілкування. Для досягнення цієї мети велика увага приділяється культурологічному компоненту занять з української мови, що

втілюється не лише у змістовому наповненні текстів тренувальних вправ та контрольних робіт. Активізувати увагу аудиторії, підвищити загальнокультурний рівень молоді, поглибити знання з української та світової історії та культури допомагають невеликі інформаційні повідомлення, підготовлені студентами. Пролісхані повідомлення обов'язково обговорюються й аналізуються, коментується індивідуальне мовлення доповідача, розглядаються стильові особливості текстів [4, с. 5].

Складовими мовної особистості є також постійний інтелектуальний розвиток, розвиток психічних процесів: пам'яті зорової та слухової, мислення – абстрактного (понятійного) й образного (художнього), спостереження, уяви – репродуктивної (відтворювальної) й творчої, духовне багатство особистості та

акумулювання мовних традицій (здатність берегти й розвивати мовні традиції народу).

Піднесенню мовної культури студентів сприяє також різнопланова робота з фаховими текстами (переклад з української мови на англійську, лексико-граматичний аналіз, укладання перекладних і тлумачних словничків тощо).

Висновки. Формування мовної особистості – це довготривалий процес, який потребує об'єднання усіх творчих зусиль та спонукає до переосмислення процесу навчання шляхом синтезу комунікативного підходу з когнітивним. Необхідна об'єднана праця науковців та викладачів з метою визначення конкретних шляхів, методів та прийомів, які сприятимуть формуванню мовної особистості кожного студента у процесі навчання рідної мови.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Біляєв О. М. Лінгводидактика рідної мови : навч.-метод. Посіб. / О.М.Біляєв. – К. : Генеза, 2005. – 180 с.
2. Донченко Т. Мовленнєвий розвиток як науково-методична проблема / Т.Донченко // Дивослово. – 2006. – № 5. – С. 2–5.
3. Куварова О. К. Роль культури мовлення у формуванні мовної особистості / О. К. Куварова // Культура професійного мовлення: Матеріали регіональної науково-методичної конференції. – Дніпропетровськ: Пороги, 2006.
4. Мацько Л. Аспекти мовної особистості у проекції педагогічного дискурсу / Л. Мацько // Дивослово. – 2006. – № 7. – С. 2–5.
5. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь у процесі вивчення синтаксису: Лінгводидактичні аспекти / С. Омельчук // Дивослово, 2006. – № 9.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>